

ZBOG PRIČE SAM OVDE?

(Srđan V. Tešin: *Ispod crte*, Stubovi kulture, Beograd, 2010)

Možda su zbog toga pisci priča uvek nezadovoljni napisanim, jer znaju da su stvorili samo mali deo onoga što će se razvijati mimo njihove volje i htjenja. Ipak, da je drugačije, ne bi valjalo.

(„Zašto pišem kratke priče“)

Naći tačno i jednoznačno formalno-žanrovsko određenje ovog dela može da bude priličan zadatak za čitaoca, posebno ako se uzme u obzir dosadašnji opus Srđana V. Tešina. Ipak, *Ispod crte* je odveć labavo konstruisana knjiga da bi bila roman, ali i suviše povezana da bi bila obična zbirka, te se tako može dovesti u vezu sa terminom američke književne teorije, *short story cycle*, koji opisuje skup kraćih celina koje se u umu čitalaca povezuju u koherentno delo kompaktnije od zbirke ili antologije. Pri tome se uzima u obzir činjenica da se samostalne priče često pišu i objavljuju individualno, što kod Tešina možda nije bio slučaj, ali je to sasvim moguće: svaka celina ovog dela je sposobna da vodi svoj književni život nezavisno od ostalih.

Ono što se nameće prilikom čitanja knjige *Ispod crte* jeste ideja koju autor iznosi u svakom od jedanaest delova i iznova ponavlja u poslednjem, u priči „Zašto pišem kratke priče“, a to je objašnjenje kako se i zašto stvara taj specifičan kratki žanr. Pročitavši celu zbirku (prihativši da je zaista reč o zbirci, a ne romanu ili nečem trećem), čitalac shvata da je poslednja priča manifest onih situacija koje autor bira da ne zapiše („neću napisati priču o tome kako...“), ali i to da su sve prethodne zapravo oni detalji koji se iz stvarnosti prenose u fikciju. Tada, tom opservacijom, čitalac lako može da se vrati na početak i ponovo prođe kroz zbirku, sada osvešćen, i shvati da je svaka od Tešinih priča na neki način predstava onoga šta može da konstruiše kratku formu. Tako se *Ispod crte* donekle transformiše i u manifest autora: on je to sakrio u poslednjoj celini svoje knjige i izneo kroz reči Milke, protagonistkinje priča, novinarkе koja uredniku, putem mejlova tokom noćnih sati, piše o svojim pričama („Pokušaću da ti što pre pošaljem odgovore na anketna pitanja u vezi sa definicijom kratke priče, kao i o tome šta mi znače kratke priče ili zašto uopšte i pišem kratke priče“). Zapravo se završetkom čitanja rađa još jedno pitanje: ako Milka navodi šta ne zapisuje, da li su onda prethodnih deset priča ono što ona bira da zapiše?

Ono što povezuje i spaja delove knjige na čvrst i snažan način jesu likovi, mesto radnje i događaji koji se ponavljaju. Miki i Milka su prisutni, jače ili slabije, u svim pričama, i oni čine protagonističko jezgro knjige *Ispod crte*. Takođe su i antipodi, a Tešin ih konstantno upoređuje i dozvoljava čitaocima da sami izvode zaključke o njima: ne samo da imaju slična imena, već oni ostvaruju i životno-književnu vezu. Tokom njihovog braka, koji se najjed-

nostavnije može okarakterisati kao *mismatch* (veza dvoje ljudi koji se u malo čemu slažu), oni u više navrata menjaju standardno postavljene rodne uloge muškarca i žene koje Tešin parodira i pokazuje da one, samo zato što su ukorenjene, nikako ne moraju da budu pravične i opravdane. On na neki način briše definisane pozicije supružnika i ostavlja Mikija i Milku da sebi prigrlje ono što im odgovara: tako Miki postaje slabič, profesor muzičkog i veronauke (još jedan *mismatch?*), „suvonjav, koščat, pogrbljen, prozirne puti“, dok je Milka snažna i hrabra novinarka i spisateljica, bivša džudistkinja bez straha i bojazni od života. Tako se dobija par u kojem se muškarac plaši sopstvene senke, a žena skoro ničega – čak i njihova veza počinje neobično: ona ga brani od nasilnika koji ga napada, a on joj se zahvaljuje tako što je stidljivo ljubi u obraz. Međutim, ma koliko nesvakidašnji bili, oni se dopunjuju, razumeju i slažu („tačno je da su oboje u onome drugome našli nedostajuće delove svojih bića“) i tako postaju jedno. Ova situacija nije prisutna u svim pričama, već se samo nadvija nad njima kao neko breme koje oni katkad pokušavaju da zbacе sa sebe. Zato Miki nalazi snagu da skoro đavolskim postupcima dovede do ubistva naporne komšinice ili uspeva da odbrani Milku i njihovu novu prijateljicu (još jednog svog antipoda, Nensi, čije ime u engleskom žargonu označava *seka-persu*, tj. Mikija), te tako postaje zaštitnik kuće i žena. Rodne uloge ne moraju da budu preterano bitne u analizi ove zbirke, ali dobijaju značaj na polju karakterizacije junaka i načina na koji se oni predstavljaju. Samim tim, čitalac dolazi do najvećeg iznenađenja pri kraju zbirke dok se otkrivaju trans- i biseksualne odlike Mikijevog karaktera kada on biva primećen u odeći svoje supruge i u zagrljaju sa muškarcem; ta dva detalja mogu da izgledaju kao nešto neprimereno njegovom liku i daleko od onoga kako je od predstavljen u prethodnim pričama, ali postaju potpuno jasni i razumljivi u interpretaciji zamenjenih rodniх uloga. Ono što je primetno je da su priče mahom iznesene Mikijevom naracijom, ali da je Milka ta koja je u više navrata njihova junakinja, te se može zaključiti da autor postavlja svoje junake u kvazi-odnos pisca i lika, iako zapravo nijedno od njih dvoje u celini ne ispunjava tu ulogu: niti je Miki pisac, niti Milka junakinja o kojoj on piše. Međutim, u svetu u kojem se *Ispod crte* odigrava, ova obrnuta veza je ne samo moguća, već i potpuno ostvarena. Takvim likovima Tešin odgovara na moguća pitanja (svoja ili tuđa) o tome da li su oni uopšte pogodni za pisanje i da li mogu da postanu protagonisti kratkih priča. Uz to, on dokazuje ne samo njihovu validnost, već i vrednost ostalih likova čija se važnost pojačava kako priče napreduju: svaka od njih prati jednog ili više junaka u okolnostima koje počinju sasvim uobičajeno, a završavaju se neočekivano. Tako se u procesu samih priča menja njihov život, stvarnost i karakterizacija, a Tešin pretvara svaku svakodnevnu situaciju u priču, pokazujući time da običan, mali život ima potencijal da postane umetnost. Svi likovi su iz istog gradskog naselja koji predstavlja kulise za odvijanje priča, a, uz to, skoro svi žive u istom soliteru, te tako utiču jedni na druge i menjaju svoje zajedničke živote. Ako se taj detalj pridoda onome koji napominje pojavljivanje likova u više priča, *Ispod crte* se vrlo lako i opravdano, u formalnom smislu, može porediti sa zbirkama slične konstrukcije, *Varošicom Vajnzberg* u državi Ohajo ili čak *Dablincora*.

Još jedna bitna i lako primetna stvar su epigrafi na počecima priča koji imaju ulogu da uvedu čitaoca u fabulu, daju bliža objašnjenja o tome koji će se događaji odigrati, napomenu nešto o likovima ili jednostavno postave atmosferu. Građeci mrežu tih navoda, Tešin povezuje književnost (poeziju, romane i lirske satire) sa elementima popularne kulture,

muzikom i filmovima. Ne praveći razliku između svojih uticaja, on ih meša na način koji nije nametljiv, ali je interesantan za otkrivanje i razumevanje, te se tako čitanje pospešuje u momentima kada čitalac uspe da poveže citat sa elementima fabule ili karakterizacijom likova. Uticaj muzike je prisutan u skoro svim pričama, što je razumljivo ukoliko se uzme u obzir Mikijevo primarno zanimanje, dok filmsku umetnost donose već prva priča prvom rečenicom koja meša pop kulturu, realnost i fikciju („Sanjam kako neki brkati muškarac sličan Burdušu naskače na moju Milku kao vepar“), naslov priče „Psi od slame“, koji je pozajmljen od istoimenog filma Sema Pekinpoa čiju brutalnost i eksplicitnost Tešin na momente podražava, ali svakako i epigraf sa početka zbirke. Iako je nalik na napomene koje se pojavljuju po završetku filmova („Svaka sličnost sa stvarnim licima je nenamerna“), ovaj epigraf odskae po tome što je napisan na engleskom jeziku i po činjenici da Tešin navodi da su imena, lokaliteti i događaji iz zbirke izmišljeni i promenjeni, ali i priznaje da je sve bazirano na stvarnim ljudima i pričama. Time on pravi specifičnu vrstu otklona koji postavlja između sebe, kao autora, i svojih likova: ovaj epigraf je upozorenje, ali i priznanje realnosti u onome što autor piše. On čitaocima približava fikcionalizovanu stranu svog pisanja, mada ne beži od toga da prizna utemeljenost zbirke u stvarnosti, a samim tim i blizinu svima koji je otkrivaju i izučavaju.

Sličan epigraf otvara i Tešinov roman iz 2006. godine, *Kuvarove kletve i druge gadosti*, s tim što je u ovom slučaju upozorenje izneto na srpskom jeziku i napomenuto je da su sve sličnosti između tog romana i realnog sveta sasvim slučajne. Međutim, čitajući ova dva dela, lako je primetiti koliko je sličnosti među njima. One se očituju na nekoliko nivoa: likovima slične karakterizacije (obično članovima porodice ili zajednice, ali često i specifičnim junacima koji kao da su se preselili sa stranica jednog dela među drugo, a tu su poslastičari, kelnerice, muzičari, majke koje napuštaju porodice i dr.), ali, u širem smislu, i putem načina naracije, smeštanjem radnje u specifične sredine, kao i odnosima među junacima. Tako se roman odvija u Mokrinu, a zbirka je preseljena u susednu Kikindu, u njeno naselje Mars, no, ono što je bitnije jeste činjenica da u oba dela Tešin zapisuje hroniku mesta, bilo to selo ili gradsko naselje, te se tako u obe knjige oseća uticaj zajednice na pojedinca i načini na koje ona menja individuu, kako je unapređuje i upropaštava. Pored toga, oba dela, razumljivo, više puta ponavljaju veliki broj detalja fabule jer su oba ispričavana putem više (u slučaju *Kuvarovih kletvi i drugih gadosti*, mnogo) narativnih glasova, te se tako u čitalačkoj percepciji ti detalji spajaju i grade celinu, ponavljajući i ističući ono što je najbitnije. Ipak, ma koliko slične bile, ove dve Tešinove knjige se razlikuju po mnogo čemu, a ono što se možda čak i prvo primećuje je izostanak preterano eksplicitnih i šokantnih slika u *Ispod crte*, upravo onih koji krase *Kuvarove kletve i druge gadosti*. Autor tako bira da ne prikaže grotesku previše očit, već pogađa čitaoca na manje direktan način – tek se čitanjem romana mogu naslutiti sve brutalnosti zbirke; one su prisutne u životima likova, ali ih autor ne zapisuje, već ostavlja na čitaocima da ih zamisle, poneseni iskustvom iz ranijeg romana. Tešin se ponavlja u više navrata samim uvođenjem delova ranijeg romana u ovu zbirku, ali on to ne radi bez razloga niti je to dokaz njegove nemogućnosti da stvori novine. Okretanjem samome sebi, on dokazuje svoju spisateljsku zrelost, te ova autoreferencijalna intertekstualnost samo može da doprinese procesu čitanja jer navodi na iščitavanje i proučavanje ranijih dela. Upravo zbog toga se *Ispod crte* može na neki način shvatiti kao nastavak

ideja iz *Kuvarovih kletvi i drugih gadosti*, ali na specifičnijoj, sažetijoj i svedenijoj način koji, opet, jasno može da posluži kao manifest razlike između forme romana i kratke priče: slični likovi, kulise i događaji su tu, ali kratka priča prikazuje pažljivo odabrani detalj, onaj fragment koji je najbitniji i predstavlja prekretnicu malog života.

Na kraju, jedino za čime može da se žali je ne potpuno srećan kraj Mikija, Milke i njihovog komšiluka; umesto da napiše jednostavan *happy end*, Tešin svoje junake lukavo stavlja u najneočekivanije situacije, te oni dočekuju završetak zbirke u svojevrsnom supermarketu koji najviše podseća na varijantu Raja (ili Pakla) ili Kovačevićev Sabirni centar. Ipak, ovakav kraj je možda čak i jedini moguć usled specifične karakterizacije i gradnje fabule u svetu gde su oni „ispod crte“ zapravo prvi na listi za napredovanje u neki viši rang, u koji, međutim, nikada ne prelaze. U takvom svetu *happy end* ne postoji, te ga zbog toga Tešin ni ne zapisuje.